

Tähtitaivas

Saamelaisille tähdet ovat olleet kompassi, kello ja vuodenajan näyttö. Tähdistä on nähty, mihin suuntaan oli kuljettava, koska ne näyttivät taivaansuuntia ja kertoivat, milloin sarastaa. Kerrottiin, että kun et enää tiennyt mistä ja mihin suuntaan olisi mentävä, niin kannatti pysähtyä odottamaan pimeää ja tähtien näkymistä. Tähdet alkavat näkyä itätaivaalla ja kulkevat samaan suuntaan kuin aurinkokin. Esimerkiksi “Sarvvagalba” (Seulaset) osaa näyttää taivaansuunnat, jos jaksaa odottaa. Pimeän tullen ne ovat aluksi koillisessa, keskiyöllä ne ovat siirtyneet etelätaivaalle, lähes lännen puolelle. Aamuyöllä ne ovat luoteessa ja varhain aamulla ne jälleen sojottavat pohjoisen suuntaan.

Saamelaisille olivat jotkut tähdet tärkeämpiä kuin toiset. Tähdille oli myös omia selityksiä taikka tarinoita. Pohjois-Saamen alueella sisämaan puolella puhuttiin tähtitaivaan hirvenpyynnistä ja merialueilla taas puhuttiin kalastuksesta. Tähtien nimetkin saattoivat olla erilaisia itse kullakin alueella. Esimerkiksi Otava tunnettiin luulajansaamen alueella Jouseksi jne.

“Fávdná” (Arcturus), “Fávnnádávgi” (Otava) ja Hirvi

“Fávdná” on hirvenpyytjä, jolla on jousipyssy kädessä ja Hirvi on hänen edellään. Entisaikaan ihmiset uskoivat, että kun hirvenpyytjä ampuu ja tappaa hirven, niin silloin koko taivas putoaa alas ja tulee maailmanloppu.

Otavassa on seitsemän tähteä ja se muistuttaa vaunua. Se on hirvenpyytäjän jousipyssy jolla aikoo ampua hirven. Otavaa kutsutaan myös eräillä saamelaisalueilla nimellä “dávggát”, “juoksa/ juovssat” ja “vávdná”.

Hirvi-tähtikuvioon kuuluvat tähdet ovat lähekkäin ja se on tähtiryhmä. Hirvi on suuri tähtikuvio, joka on ollut tärkeä saamelaisille. Hirvi oli sellainen, josta saattoi yöllä seurata aikaa taikka yön kulumista. Tähtikuvio muistuttaa muodoltaan hirveä ja siinä voi nähdä suuret jalat, sarvet ja turvan.

Kointähti

Kointähti on saamelaisille erittäin tärkeä ja sii ovat piirtäneet sen esimerkiksi noitarumpuun. Kerrotaan, että muinaiset noidat pitivät kointähteä valona, kun lähtivät noitamatkoilleen. Kointähti on erittäin kirkas. Itse asiassa se ei ole tähti, vaan se on Venus-planeetta. Kointähti on erikoinen, koska sitä ei näe joka vuosi maapallon ja Venus-planeetan pyörimisen vuoksi. Silloin kun kointähti näkyy, niin se loistaa taivaalla sekä aamuruskon että iltaruskon aikaan. Aamurusko on silloin kun päivänvalo alkaa näkyä ja silloin tähteä kutsutaan kointähdeksi ja se näkyy itäisellä taivaalla. Iltarusko taas näkyy illalla, kun päivänvalo on alkanut pimetä ja silloin sitä kutsutaan iltatähdeksi.

“Gállá” (Sirius) ja “Gállábártnit” (Väinämöisen vyö)

Sirius-tähteä saamelaiset kutsuvat nimellä “Gállá” taikka myös nimellä “Boares Gállá”. Gállá tarkoittaa vanhaa miestä, joka myös on lähtenyt hirvenpyyntiin. Hänellä on kolme poikaa, joita hän on lähtenyt katsomaan, miten he pärjäävät hirvenpyynnissä.

Väinämöisen vyö on kolme lähekkäistä tähteä ja ne löytyvät heti Hirven alapuolelta. Joillakin saamelaisalueilla niitä kutsutaan Kalastajiksi taikka Onkijoiksi eli Onkiviksi pojiksi. “Gállábártnit” -tähtikuvio on hirvenpyynnissä. Esimerkiksi eteläsaamelainen pappi Anders Fjellner on kirjannut muinaisen joikukertomuksen “Gállábártniid” -pojista, siis Auringon pojan kosiomatkasta Jättiläisten maailmassa. Tarinan mukaan Auringon poika haki itselleen puolisoiksi Jättiläisen tyttären ja he saivat kolme poikaa, joita kutsuttiin nimellä “Gállábártnit”. Kun pojat kuolivat, heidät nostettiin taivaalle tähdiksi.

Hiihdättäjät

Hiihdättäjiä kutsutaan myös hirvenhiihdättäjiksi eli eräillä saamelaisalueilla myös kaksosiksi taikka ristitähdiksi. Hiihdättäjien kaksi lähekkäistä tähteä; Castor ja Pollux ovat heti “Gállábártniid” alapuolella. Hiihdättäjät ovat myös hirven kintereillä. He hiihdättävät Hirveä niin kovasti kun saattavat ja heidän tarkoituksenaan on päästä Hirven etupuolelle pysäyttämään sitä jotta “Fávdná” ylettyisi ampumaan Hirven jousipyssyllään eli Otavalla.

Pohjantähti eli Stella Polaris

Pohjantähti eli Stella Polaris on ollut saamelaisille myös erittäin tärkeä. Ennen muinoin ihmiset uskoivat, että Pohjantähti oli naulattu taivaankanteen kiinni ja se seisoikin kuin tolppa tai puu, joka ylsi taivaasta maahan ja sen ympärillä pyöri taivas maailman ympäri. Pohjantähti on keskellä taivasta ja näyttäisi siltä, että se pysyy yhdessä paikassa vaikka muut tähdet pyörivät sen ympäri, liikkuen ylös ja alas. Pohjantähti lei tolppana keskellä taivasta ja se piti kaikki tähdet ylhäällä jotta avaruus ei putoaisi maan päälle.

Entisaikaan ihmiset uskoivat, että kaikki tähdet oli kiinnitetty yhteen. Jos jokin pudottaa tai ampuu pohjantähden, niin silloin kyllä putoavat kaikki tähdet ja taivas alas.

Entisaikaisen uskomuksen mukaan maailman viimeisenä päivänä “Fávdná” ampuu Pohjantähden. Sekä Pohjantähti että koko taivas putoavat alas ja murskaavat maan. Maa syttyy palamaan ja niin tulee maailmanloppu.

Linnunrata eli Vuosimerkki

Linnunrata näkyy silloin kun on kaunis ilma ja pilvetön sää. Linnunrata loistaa vaaleana taivaan poikki. Siellä on paljon pieniä tähtiä, jotka ovat erittäin kaukana. Ne ovat paljon kauempana kuin tutut tähdet “Fávdná”, Hirvi tai “Gállá”.

Muut tähdet

“Fávdná” -tähtien kilpailija on taivaalla täsmälleen toisella puolella “Fávdná” -tähteä eli Pohjantähti jää keskelle. Kilpailija on myös lähtenyt hirvenpyyntiin ja aikoo sekin osua Hirveen.

Koirat on kolme pientä tähteä lähekkäin Orion vyön alapuolella. Joillakin alueilla koirat luetaan Hiihdättäjiin kuuluviksi. Joillakin alueilla koirat kuuluvat Vanhalle muorille, joka usuttaa koirat Hirven perään.

Vanha muori tunnetaan myös nimellä Seulaset. Tarinan mukaan seitsemän tytärtä metsästi peuroja, mutta pyynti ei onnistunut kovin hyvin. Tyttäret häpesivät niin paljon, että muuttivat itsensä taivaan tähdiksi.

Vaaka on kahden tähden ryhmä, joka on Väinämöisen vyön yläpuolella. Keihäs, veitsi ja pata taas löytyvät Väinämöisen vyön alapuolelta. Sanotaan, että keihäällä “Gállábártnit” -pojat tappavat hirven, vaa´alla punnitsevat sen, veitsellä nylkevät ja padalla keittävät.

Lähde:

Gaup. Káren Elle: Girjjo-Gárjjo, Kertomukset, tarinat, sananlaskut, arvoitukset ja taiat.